

Emil Souleimanov a kolektiv: Terorismus: válka proti státu.

1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 394 stran, ISBN 80-86861-76-7 (signatura knihovny ÚMV 53 589).

Pojem terorismus se pevně usídlil v našem každodenním životě. Ačkoli Česká republika v současné době nečelí útokům srovnatelným s násilím, jež si vyžádalo v posledních desetiletích stovky obětí například ve Španělsku či ve Velké Británii, neznamená to, že bychom byli proti podobným rizikům zcela imunní. Jak se nicméně čtenář dozví již při čtení komentářů na přebalu knihy, cílem recenzovaného titulu není vytvoření příručky pro boj s terorismem, ale hloubkový rozbor tohoto fenoménu v pojetí *asymetrické války* proti státu. Recenzovaná kniha je sborníkem výzkumných prací kolektivu českých odborníků. Autoři, kteří se na něm podíleli, patří k mladé generaci, avšak mnozí z nich si již vydobyli uznání v odborných kruzích díky své akademické, publicistické či jiné profesní činnosti.

Vzhledem k tomu, že se *terorismus* stal pojmem velmi politizovaným, snaží se autoři poskytnout odborné i laické veřejnosti komplexní pohled na problematiku a řádně definovat a rozlišit jednotlivé podoby teroristických aktivit. Proto rozdělili subjekt svého výzkumu do několika kategorií podle druhu motivů, jež k teroristickým činům vedou. Tomuto dělení odpovídá také členění publikace, která je strukturována do pěti bloků. Již zběžný pohled na obsah publikace vysílá čtenáři jasný signál: terorismus by neměl být spojován pouze s radikálním islámem, jak tomu v současnosti často bývá.

V prvním bloku, nazvaném *Terorismus: definice, historie a povaha*, autoři definují problematiku, již se budou zabývat, rozebírají historický vývoj fenoménu protistátního terorismu a věnují se také psychologii teroristického jednání. Zejména pro badatele z řad akademické veřejnosti, ale i pro profesionály z oblasti národní bezpečnosti, kteří nemají hluboké znalosti o dynamice a příčinách moderních asymetrických hrozeb, je to stěžejní část sborníku. *Emil Souleimanov* (Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů), editor svazku, zasazuje terorismus do rámce vývoje ideologického i technologického pojetí asymetrického konfliktu, s důrazem na ozbrojený odpor proti státní moci. Svůj příspěvek uvádí charakteristikou změn ve vnímání státní moci po skončení studené války. V jeho pojetí se úloha národního státu snižuje v souvislosti s převládajícími sociálně-ekonomickými změnami. Díky globalizaci a rozvoji informačních a dopravních technologií stát přestává být schopen plně kontrolovat své teritorium. Z hlediska konfliktů je státní dominace omezována rozvojem nového typu válčení – *čtvrtou generací válčení*. Tento koncept si autor vypůjčil od skupiny amerických důstojníků sdružených kolem Williama Linda, kteří se v roce 1989 snažili pochytit měnící se podmínky mezinárodní bezpečnosti. Čtvrtá generace válčení se vyznačuje významným *vzestupem nestátních aktérů* v mezinárodních konfliktech, využívajících všech možností, jež jim poskytuje proces globalizace, k prosazení vlastních cílů. Vzhledem k tomu, že tito aktéři či spíše skupiny nesídlí na konkrétním teritoriu a nebývají závislí na konkrétní skupině obyvatel, stává se jejich identifikace obtížnou. Proto ve čtvrté generaci válčení nefungují klasické koncepty deterence a vojenské převahy státu/států, neboť nelze provést odvetný úder na nepřítele, jehož nedokážeme lokalizovat. Naopak nesmírnou důležitost získávají zpravodajské služby, které se stávají hlavním nástrojem v boji proti asymetrické hrozbě. Asymetrické válčení není historickou novinkou. Autor příspěvku však tento pojem podrobuje důkladné analýze a zdůrazňuje klíčové disproporce v asymetrii hodnot, vůle, psychologii a organizaci. Na základě všech výše zmíněných kritérií pak definuje terorismus v pojetí války proti státu a jeho definice se stávají nosným bodem pro porozumění tomuto fenoménu.

Petr Reimer (student Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy), *Markéta Žídková* (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy a Anglo-americká vysoká škola v Praze) a *Tomáš*

Šmíd (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) navazují kapitolou, zabývající se vývojem zkoumaného fenoménu. Mimo jiné zde poukazují na historický paradox, že v některých případech se „nelegitimní“ teroristé stávají součástí „legitimního“ státního establishmentu. Před vznikem Státu Izrael vedly některé židovské ozbrojené skupiny asymetrickou teroristickou válku proti britské administrativě.¹ Postupem času převzala nálepku teroristů arabská ozbrojená hnutí, bojující proti židovské dominanci v prostoru Palestiny. Autoři také dávají rozvoj teroristických aktivit do souvislosti s rozvojem masových sdělovacích prostředků. Spojení médií a terorismu je pak důkladněji rozpracováno v následující sekci *Víta Stříteckého* (Ústav mezinárodních vztahů v Praze a Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy), věnované psychologii teroristického jednání. V minulosti se analytici domnívali, že si teroristé přejí „mnoho diváků, nikoli mnoho mrtvých“.² Vít Střítecký nicméně ve své práci demonstruje, že toto tvrzení není univerzálně platné, neboť určité typy psychologické motivace (jako například mesianismus) mohou přímo vybízet k použití zbraní hromadného ničení. Autor ve své stati prezentuje několik psychologických teorií, zabývajících se vznikem motivů k teroristickým činům, a přesvědčivě vyvrací rozšířený mýtus, že teroristé jsou psychopatické osobnosti. Naopak zdůrazňuje vliv skupinové mentality a dlouhodobé indoktrinace.

Zatímco první blok sborníku představuje vlastně jakýsi úvodní diskurz k problematice terorismu, tři následující bloky se zabývají jednotlivými typy teroristických aktivit definovanými podle motivace, jež k nim pachatele vede. Druhý blok se specificky věnuje problematice *ultralevicového terorismu*. Jak ukazuje příspěvek *Miroslava Mareše* (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně), Evropa, a to zejména Německo a Itálie, se v době studené války stala arénou pro působení radikálních organizací levicového zaměření. Ačkoli v současnosti již nepředstavují pro společnost tak velké nebezpečí, rozruch okolo nedávného rozsudku německého soudu o podmíněném propuštění Ulrike Meinhofové ukazuje, že tato kapitola evropské historie ještě nepatří zcela minulosti.³ Naproti tomu v Latinské Americe je ultralevicový terorismus stále živým pojmem, což na příkladu peruánských guerill dokumentuje *Pavlna Springerová* a *Lenka Špičánová* (obě Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci a Fakulta humanitních studií Univerzity Hradec Králové). Zatímco obě dámy mapují situaci v Peru od 60. let 20. století až do současnosti, *Karel Svoboda* (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy a Asociace pro mezinárodní otázky) se ve své stati zabývá tématem, které spadá již do historie subverzivních hnutí – ruskou organizací *Narodnaja volja*, která působila v 70. a 80. letech 19. století. Jeho příspěvek je poutavý, neboť příběh této skupiny není prost jisté romantiky. Pro současnost je však jeho relevance omezená.

Třetí blok se zabývá problémem, který je v Evropě stále poměrně aktuální, a to *etnoseparatistickým terorismem*. První příspěvek pochází od *Dany Prudíkové* (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) a zabývá se jedním z nejpálčivějších bezpečnostních problémů Francie – ozbrojeným hnutím FNLC (*Front National de Libération de la Corse*). Tato stať je důležitá mimo jiné proto, že specificky vymezuje etnoseparatistický terorismus ve srovnání s jinými zaměřeními teroristických skupin. Zbytek příspěvku je pak historickým exkurzem činností radikálních korsických nacionalistů. *Věra Stýskalíková* (postgraduální studentka Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) navazuje studií, jejíž téma – případ UCK (*Ushtria Clirimtare e Kosovës*) – se nepřímou dotýká i České republiky. Zmíněná skupina je totiž silně zapojena do mezinárodního organizovaného zločinu, zejména v oblasti obchodu se zbraněmi a s narkotiky. Albánská mafie působí i na našem území, které využívá jako tranzitní a v poslední době i cílové teritorium pro prodej drog. Peníze z narkotik slouží mimo jiné k finanční podpoře ozbrojených albánských separatistických hnutí, působících v oblasti jihozápadního Balkánu. Příklad UCK dokládá, že v případě etnoseparatistických skupin je hranice mezi „osvobozeneckým“ a „teroristickým“ hnutím velmi tenká a v podstatě závisí pouze na interpretaci. Tento blok uzavírá příspěvek *Richarda Stojara* (zástupce České republiky v *Regional Arms Control*

Verification and Implementation Assistance Centre – SE Europe), popisující historii jedné z nejlivnějších a neúspěšnějších organizací v historii etnoseparatistického terorismu – *Vnitřní makedonské revoluční organizace* (VMRO). Ta byla založena v roce 1893 v makedonské Soluni. I když Makedonie vždy byla její základnou, působila též v ostatních částech balkánském regionu až do roku 1919. Tato organizace vynikala pevnou moderní strukturou a vysokou akceschopností. Ve své době neměla v Evropě obdobu a představovala vysoké bezpečnostní riziko pro státní orgány v celém regionu. V minulosti i v současnosti inspirovala řadu skupin na Balkánském poloostrově, včetně výše zmíněné UCK. Přesto je však tato stať určena spíše pro historiky.

Čtvrtý blok, zabývající se *náboženským terorismem*, obsahuje tři velmi zajímavé příspěvky o vztahu mezi islámem a terorismem i o současné americké válce proti teroru. *Tomáš Raděj* (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) se věnuje kultu mučedníka (*šáhíd*) v islámském světě a vysvětluje, jakou roli hraje pro sebevražedné útočníky a společenství, která je podporují. Je na místě vyzdvihnout, že autor boří rozšířený mýtus o kauzálním vztahu mezi fundamentálním islamismem a sebevražednými útoky. Jeho studie dokládá, že kauzalitu je potřeba hledat spíše v aktuální politicko-spoločenské situaci, která převrací islámský pohled na svět a vzbuzuje radikální instinkty i v řadách islámského duchovenstva.

Příspěvek *Tomáše Mužika* (student Fakulty sociálních vztahů Univerzity Karlovy) o al-Káidě (al-Qá'ida) a o *globálním džihádu* je přínosem pro každého, kdo se nespokojí s tím, jak o aktivitách této organizace referují média ve světě. Předně, autor zdůrazňuje, že současná al-Káida není pevně propojenou teroristickou sítí pokrývající celý svět, jak by se mohlo zdát z některých vyjádření médií či politických představitelů nejrůznějších zemí, ale spíše *kolektivní ideologickou vizí*. Její činnost je založena na konceptu *globálního džihádu*. Ten je kombinací apokalypticko-mesianistické, socialistické a antiimperialistické ideologie. *Globální džihád* je produktem současnosti a jeho úspěch do značné míry závisí na moderních informačních a komunikačních technologiích. Je ironií, že právě tyto technologie dala světu džihádisty nenáviděná západní civilizace. Al-Káida sice postrádá pevnou organizační síť a teritorium, avšak tento nedostatek je nahrazen schopností šířit svou ideologii a taktiku do všech koutů islamizovaného světa, kde se jich ochotně ujímají sympatizující jedinci a skupiny. Al-Káida „se vyznačuje nestálou a decentralizovanou organizační strukturou, flexibilní finanční základnou a sofistikovanou mediální strategií“ (*Souleimanov a kolektiv, 2006, s. 294*).

Čtvrtý blok uzavírá *Ondřej Ditrych* (Ústav mezinárodních vztahů v Praze a Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy) svým příspěvkem o ambivalentním vztahu Saúdské Arábie a USA, jenž vznikl na základě americké války proti teroru. Autor zde dokumentuje, že Saúdská Arábie je ovládána totalitním islámským režimem, který finančně i ideologicky sponzoruje a exportuje nejradikálnější formy učení o *globálním džihádu*. Z hlediska ideologických argumentů, které americká vláda používá k ospravedlnění války proti teroru, diskredituje takové spojení jakékoli snahy americké administrativy inspirovat demokratizaci a svobodu ve světě. Toto spojení je však pro USA škodlivé i z hlediska *realpolitiky*, neboť americká vláda tak vědomě podráždí a podkopává vlastní bezpečnostní strategii. Článek Ondřeje Ditrycha nutí k vážnému zamyšlení nad skutečnými preferencemi americké administrativy.

Poslední blok je věnován problematice, o níž jsem se zmínil již na začátku této recenze, totiž roli zpravodajských služeb v době čtvrté generace válčení. Konceptně se sice vymyká zbytku sborníku, ale přináší zajímavé informace praktického charakteru. Ve svém příspěvku, zaměřeném na spolupráci zpravodajských služeb, dokumentuje *Karel Zetocha* (Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) metody spolupráce mezi zpravodajskými službami a jejich využitelnost pro boj s terorismem. Není bez zajímavosti, že autor argumentuje proti návrhům institucí Evropské unie (EU) zřizovat evropskou zpravodajskou službu. Zastává názor, že v současných podmínkách by taková reforma neved-

la ke zvýšení bezpečnosti nebo k vyšší efektivnosti, ale pouze k dosažení určitých politických cílů.

Oldřich Krulík (Odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra České republiky) ve svém příspěvku přináší pohled zevnitř bezpečnostní komunity na situaci, týkající se protiteroristických opatření v České republice. Jedná se u nás o relativně nové téma, které však v posledních několika letech prošlo velkou řadou změn. České bezpečnostní složky trpí totiž řadou potíží: omezenými finančními zdroji počínaje a špatnou koordinací konče. Autor argumentuje, že tato situace je do značné míry následkem nekoncepčního a proměnlivého přístupu politické reprezentace státu k tomuto tématu. Přesto jsou však podle jeho názoru česká protiteroristická opatření srovnatelná s opatřeními v jiných evropských zemích, které zatím neměly přímou zkušenost s tímto fenoménem. Krulíkův styl je ve srovnání s ostatními příspěvky ve sborníku velmi „žurnalistický“. Místy spadá do hovorového jazyka a v textu se také objevují jazykové chyby, zejména při použití anglických termínů. Velké části textu jsou tvořeny přímými citacemi z novinových článků k dokreslení atmosféry. Příspěvek nicméně obsahuje řadu užitečných informací, k nimž by se člověk mimo bezpečnostní sektor obtížně dostával.

Sborník uzavírá studie *Mlady Princové* (Odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra České republiky), zaměřená na zhodnocení stávajícího stavu oprávnění bezpečnostních složek a zpravodajských služeb v České republice i ve světě. Autorka také posuzuje, jakým způsobem by měly být tyto pravomoci změněny, zpřesněny či doplněny, aby bylo možné zajistit akceschopnost bezpečnostních složek v boji proti terorismu na národní i mezinárodní úrovni.

Sborník *Terorismus: válka proti státu* je obsažnou publikací, obsahující řadu užitečných informací o tématu, které v našich podmínkách není dosud podrobně zmapováno. Vhodným způsobem tak vyplňuje mezeru v české odborné literatuře. Za nejlépe zpracovaný jak po stránce koherence, tak i analytické hloubky lze považovat první a čtvrtý blok, zabývající se konceptem terorismu obecně a náboženským terorismem. Podobně jako řada jiných sborníků trpí i tato publikace jistou dávkou koncepční nejednotnosti a kvalitativní nevyrovnanosti jednotlivých příspěvků a někdy také jejich nedostatečnou vzájemnou provázaností. Sekce o etnoseparatistickém terorismu by navíc mohla obsahovat kapitoly, věnované situaci v Severním Irsku, v Baskicku či na Srí Lance. Tato a některá další doplnění by bylo záhodno zvážit u případného druhého vydání. Přes určité slabiny je však tato publikace velmi dobrou pomůckou nejen pro bezpečnostní a vojenské odborníky z profesionálních i akademických kruhů, ale také pro politiky, studenty mezinárodních či strategických studií a příbuzných oborů nebo i pro zájemce z řad laické veřejnosti.

Michal Mravinač

¹ Například Menachem Begin, po určitou dobu vůdce skupiny Irgun, jíž se připisuje více než 200 teroristických útoků (mimo jiné i zničení sídla britské mandátní správy hotelu Krále Davida dne 22. 7. 1946, které si vyžádalo 91 obětí), byl v letech 1977–1983 izraelským premiérem. Předsedou vlády Státu Izrael (v letech 1983–1984 a 1986–1992) byl rovněž další příslušník uvedené skupiny (a později spoluzakladatel odštěpenického, tzv. Steinova gangu) Jicchak Šamir (srovnej Teed, Peter: *Moderní oxfordský slovník 20. století*. Praha: Iris – Knižní klub, 1994, s. 47, 222 a 504).

² Jenkins, M. B.: *High Technology Terrorism and Surrogate Warfare: The Impact of New Technology on Low-Level Violence*. Santa Monica: RAND, 1975, s. 15.

³ Ulrike Meinhofová byla jednou z velitelů Frakce Rudé armády (RAF), která podnikla řadu teroristických akcí v 70. letech 20. století. Někdy bývá tato organizace nazývána „Gang Baader-Meinhof“.